

Педагогикалық ғылымдар

Педагогические науки

Pedagogical sciences

FTAMP 15.81.21

А. Бермағанбетова (orcid - 0009-0001-6829-0468)

Магистрант

*Astana IT University, Астана қ., Қазақстан
e-mail: ainelbermaganbet@gmail.com*

<https://doi.org/10.55956/HKLV3944>

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ ИНТРОВЕРТ СТУДЕНТТЕРДІҢ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІНЕ СӘЙКЕС, ОЛАРДЫ ОҚЫТУДАҒЫ ТИІМДІ ӘДІСТЕР МЕН ҰСЫНЫСТАР

Андатпа. Қазіргі уақытта жоғары оқу орындарындағы (ЖОО) интроверт білімгерлердің мінез-құлық ерекшеліктерін оқу процесінде ескеріп, оларға жеке тәсілдерді қарастыру өзекті болып отыр. Өйткені оларға ұялшақтық, ұяңдық, тұйықтық секілді сипаттар тән, әсіресе аудитория алдында сөйлеуге, сұрақтарға ауызша жауап беруге, топтық жобаларға қатысуға мәжбүр болған жағдайда өздерін мазасыз сезінеді. Сайып келгенде олардың сабақ кезінде белсенділік танытпай, кері байланыс бермеуі себепті, оқытушыларға интроверт білімгерлердің тақырыпты қаншалықты түсінгендерін анықтау қиынға соғады. Сондықтан интроверт студенттердің мінез-құлық ерекшеліктеріне ЖОО-да көңіл бөліну керек. Зерттеу мақаласында интроверт білімгерлерді оқытуда жеке тәсілдің қолданылуы анықталады. Сонымен қатар, батыс зерттеушілерінің жұмыстарына контент-анализ жасалынып, интроверт студенттерді оқытудың тиімді әдістері мен ұсыныстары беріледі.

Тірек сөздер: интроверт, жоғары оқу орындары, мінез-құлық, оқыту процесі.

Кіріспе. Студенттер үшін жоғары оқу орнында білім алу өздерінің білімдерін одан әрі жетілдіруге, тәжірибе алуға, рухани, тұлғалық және зияткерлік қасиеттерін шыңдауға мүмкіндік беретіні сөзсіз. Осы орайда студенттердің әртүрлі ерекшеліктерін атап өтіп, олардың жеке тұлғалық айырмашылықтарын, қабілеттерін ескеруіміз қажет. Өйткені оқу процесін қабылдау білімгерлердің психологиялық тұлғалық түрінің ерекшеліктеріне де байланысты [1].

Әдетте экстраверттер жалғыздықты ұнатпайды, үнемі өзге адамдармен қарым-қатынас жасағанды қажет етеді, "күліп, көңіл көтеруді" қалайды. Ал интроверттер болса, керісінше, жалғыздықты, оңашалануды ұнататын адамдар. Олар алдын ала жоспарлауға бейім, өз сезімдерін қатаң бақылауда ұстайды, сирек агрессивті әрекет етеді, тез ашуға салынбайды [2].

Адамның мінез-құлқы оның қарым-қатынас орнату қабілетіне әсер ететіні сөзсіз. Сондықтан, ең алдымен, интроверт және экстраверт білімгерді анықтап алуымыз керек, әйтпесе интроверт білімгерлер дұрыс бағаланбай қалуы мүмкін [3]. Ал зерттеуші М. Ариф Рахман Хахим интроверт білімгерлерді оқытуда оларға теориялық пәндерден гөрі, тәжірибелік тәсілдердің көбірек ұнамды екенін айтып отыр. Оның зерттеулері бойынша, интроверттерге нақты тақырып беріп, оларды шағын топтарға бөлу арқылы, олардың білімге деген қызығушылығын арттыруға болады [4].

Интроверт білімгерлер еңбексүйгіштік пен байсалдылық арқылы оқуға ден қояды. Ал экстраверт білімгерлер көбінесе әлеуметтік белсенділік

танытады. Сондықтан интроверт білімгерлердің оқу үлгерімі экстраверттерге қарағанда айтарлықтай жоғары деңгейде болады [5].

Бұл зерттеу интроверт білімгерлер үшін оқу бағдарламасы мен стратегиясын тиімді етуге нұсқаулықтар мен тексерілген әдістерді ұсынып, оқытушылардың білім беру процестерінде интроверт білімгерлерге жаңа оқу әдісін қолдануға және олардың оқу процесіне деген қызығушылығын арттыруды мақсат тұтып отыр.

Материалдар мен әдістер, нәтижелер. Бұл зерттеуде батыс зерттеушілерінің еңбектерін негізге ала отырып, оларға контент-анализ жасалынды. Зерттеу төңірегінде үш мақала негізге алынды.

Зерттеушілер Д. Беррусс пен Л. Кенциги интроверт студенттердің ерекшеліктері, көп жағдайда, назардан тыс қалатынын, тіпті олардан “жылы шырайлы” болуға талап қойғанын атап өтті. Оқытушылардың басым бөлігі экстраверт болып келеді және олар интроверт студенттерін мүлдем түсінбей, оларды проблемасы бар білімгерлер деп ойлайды. Шын мәнінде, олар тек тұлға ерекшеліктері басқа адамдар. Сонда мұндай білімгерлерге оқыту әдісін оларға лайықты етіп бейімдеу керек пе? Осы сұраққа жауап іздеген зерттеушілер мынадай тұжырымға келеді:

- оқытушы, ең алдымен, білімгерлерінен интроверсия немесе экстрроверсия дисфункционалын ажырата білу керек;

- оқу әдістерін дайындағанда олардың ерекшеліктерін бейімдеу қажет (тыныштыққа және шағын топтарға деген қажеттіліктері);

- ең бастысы, оқу стратегияларын ескеріп оқыту қажет, мәселен, өз бетімен жұмыс, шағын топтық оқыту, бірлескен оқу іс-шаралары, ойындар, пікірталас, күнделік жүргізу, тыныш уақыт өткізу және кітап клубтары т.б.

Интроверттерге жауап беруге біраз уақыт берген дұрыс оған қоса олардан не күтілетінін алдын-ала ескертіп, орындай алатын тапсырма көлемін ықшамды етіп беру керек [6].

Ал Сиэтл университетінің профессоры Л. Мартин, интроверттер мен экстрроверттерге тиімді білім беру тәсілін, ең алдымен, өзінен бастаған. Ол өзінің тиімді құралдары мен әдістерін ойлап тапқан. Біріншіден, ол интроверттер мен экстраверттердің физиологиялық айырмашылықтарын түсіндіруге тырысты. Яғни, мидағы бөлінетін дофамин, адреналин және ацетилхолин секілді химиялық әрекеттесудің ерекшеліктерінен бастады. Дофамин - бұл өзімізді жақсы сезінуге мүмкіндік беретін гормон, ол интроверттерде аз мөлшерде болғандықтан және олар дофаминді аз көлемде керек ететіндіктен, оның көбеюін туғызатын шу секілді тәуекелдерден аулақ болуға тырысады. Ал адреналин болған кезде дофамин көп бөлініп, интроверттер шамадан тыс толқулар мен алаңдаушылықты сезінеді. Сол себептен оларға көпшіліктің алдында сөйлеу, жобаларын қорғау қиынға түседі. Интроверттердегі ацетилхолин жолы мидың алдыңғы бөлігіне барып, есте сақтау, ойлау және сезімдер үшін жауап беретін аймақтар арқылы өтеді және осы себепті оларға алған ақпаратты қорытуға бірнеше уақыт қажет болады. Осы ерекшеліктерді түсіну арқылы, оқытудың тиімді әдістемелерін қолдануға болатынын назарға алады.

Оқытушы 1-суретте көрсетілгендей, техника бойынша басты фигура емес, ол "біз" тобы мен "мен" жеке тұлға арасындағы тақырыпты шығармашылық тұрғысынан түсінуге тырысатын модель. Барлығы өзара ынтымақтасып, тақырыпты түсінуге әрекет етеді. Тақырыпты барынша ашу үшін дискурс жасалынады, ойын түрінде топтарға бөлінеді.

I – оқытушы – өзгереді – It – тақырып
You – білімгер – өзгереді – We – біз (мон)
It – тақырып – өзгереді – Me – оқытушы

Сурет 1. "Біз" тобы мен "мен" жеке тұлға моделі

Қол көтергізіп жауап алу арқылы білімгерлердің білімін біз тек сол сұрақтың жауабына байланысты бағалай аламыз. Бірақ бұл әдіс тақырыпты қаншалықты түсінгені туралы ауқымды түсінік бере алмайды. Сондықтан объективті қысқа сұрақ-жауап комбинациясын пайдалана отырып, әрбір білімгердің берілген тақырыптың қай бөлігін оқығанын, түсінгенін оңай анықтауға және жеке кері байланыс беру арқылы, оларды қолайсыз жағдайға қалдырмауға тырысуға болады. Оқушыларға топтағы әртүрлі рөлдерді анықтауға және бөлуге көмектесіңіз. Әрқайсысының мықты жақтарын қолданыңыз. Мәселен, презентация жасау, жазу, сурет салу, көпшілікте сөйлеу, барлығына өздеріне ұнайтын нәрсені таңдауға мүмкіндік беріңіз. Олардың әрқайсысының жобаға қосқан үлесін ескере отырып бағалаңыз [7].

Зерттеушілер М. Кондон, Л. Рут-Сахд интроверттер сұраққа жауап беру кезінде ұзақ мерзімді есте сақтау жадынан ақпаратты алып айтады, сондықтан да олардың жауап беруін біраз күту керек немесе оларға дайындалуға уақыт беру керек деген ойды ұсынады.

Оқытушыларға интроверт білімгерлерді оқытуда төмендегідей кеңестер мен ұсыныстар келтіреді:

- тұйықтық пен ұялшақтықты тұлғаның заңды және қалыпты қасиеттері ретінде қабылдаңыз. Интроверт білімгерлерді ақымақ, тез түсінбейді, қызығушылығы жоқ деп қабылдамаңыз;

- сабақ уақытының белгілі бір уақытын интроверт немесе ұялшақ білімгерлерге арнап бөліңіз. Бейнебаян көру, лекцияны тыңдау, ойлануға уақыт беру, талқылау және тыныштықта жеке жобаларды жасауға мүмкіндік беріңіз;

- интроверт білімгерлерге талқылауға арналған тақырыптарды алдын ала хабарлап қойыңыз. Оларды кездейсек тақтаға шақырудан немесе қол көтергізіп жауап алудан аулақ болыңыз;

- білім алушылардың әрқайсысының ерекшеліктеріне қарай бағалау критерийлерін өзгертіңіз, олармен бірлесіп қойылған мақсатқа қол жеткізіңіз;

- интроверт білімгерлердің мінез-құлық дағдыларын жақсартуға тырысыңыз (мысалы, сабақта сұрақтарға жауап беру және презентацияны қорғауға қатысу). Бірақ көпшілік алдында оларды сынаудан сақ болыңыз;

- қажет болса сабақ тақырыбы ретінде интроверсия және ұялшақтық туралы негізгі ақпаратты қосуды қарастырыңыз;

- білімгерлер өздерінің негізгі оқу саласына қанағаттанбағанын білдірсе, оларды академиялық кеңес беру кеңсесіне жіберіңіз [8].

Кестеде осы үш мақалада қайталанған ұсыныстар мен нұсқаулықтар келтірілген.

Кесте 1

Ұсыныстар мен нұсқаулықтар

№	Мақала авторы	Мақала атауы	Қайталанатын ұсыныстар мен кеңестер
1	Д. Беррусс, Л. Кенциг	Дарындыларға әсер ететін жиі ұмытылатын фактор	Оқытушы, ең алдымен, білімгерлерінен интроверсия немесе экстрроверсия
2	Л. Мартин	Оқытуға байланысты кеңестер: интроверттер мен экстраверттерге арналған оқу стратегиялары	дисфункционалын ажырата білу керек Білімгер интроверттерге талқылауға арналған тақырыптарды алдын ала хабарлап қойыңыз.
3	М. Кондон, Л. Рут-Сахд	Интроверт және ұялшақ білімгерлер: Ең жақсы Оқытушылар мен аға оқытушыларға арналған практикалық нұсқаулар	Оларды кездейсек тақтаға шақырудан немесе қол көтергізіп жауап алудан аулақ болыңыз. Объективті сұрақтар мен қысқа жауап сұрақтарының комбинациясын пайдалана отырып, олардың оқу процесін қалай түсінгенін біліңіз. Тақырыпты барынша ашу үшін дискурс жасаңыз, ойын түрінде топтарға бөліңіз. Көпшілік алдында қысқаша немесе дұрыс емес жауап берсе де оларды сынға алмаңыз. Шағын топтарға бөліп, тапсырма беріңіз, бірақ бағалауда барлығының үлесін ескеріңіз. Тапсырма немесе сұрақ қойғанда шамалы ойлануға уақыт беріңіз

Ескерту: дереккөз негізінде [1].

Қорытынды. Зерттеу барысында батыс ғалымдарының осы тақырып аясында жазылған мақалаларына контент-анализ жасалынды. Олардың көпшілігі жеке зерттеулерінің тәжірибелерін ұсынып, интроверт білімгерлердің оқу процесіндегі ерекшеліктеріне байланысты ұсыныстар мен нұсқаулықтар ұсынды. Олардың жұмыстарын зерттеу кезінде интроверт білімгерлерді де оқу процесіне белсенді қатысуға биімдеуге болатынын байқадық, тек дұрыс тәсілдер мен әдістерді қолдану абзал. Адамгершілік,

сыйластық пен түсінушілік таныту арқылы көздеген мақсатқа қол жеткізуге болады. Бұл тақырып қазіргі таңда да өзектілігін жойған жоқ, керісінше, оқытушылар оған бұрынғыдан да алаңдатушылық танытуда. Себебі әртүрлі білімгерлердің оқу процессінде олардың қажеттіліктерін қанағаттандырып, оларға сапалы және жоғары дәрежедегі білім беру оқытушылардың алдарына қойған үлкен мақсаты болып отыр.

Әдебиеттер тізімі

1. M. Condon, L. Ruth-Sahd, Responding to introverted and shy students: Best practice guidelines for educators and advisors // Open Journal of Nursing, 2013, 3, 503-515, <http://dx.doi.org/10.4236/ojn.2013.37069>
2. Pannapacker, W. (2012) Screening out the introverts. The Chronicle of Higher Education, 58, 1-9.
3. E.Gleason, The Experience of Introverted Students on a Residential College Campus // Pillars at Taylor University, 2016. <https://pillars.taylor.edu/mahe>
4. Dewaele, J.M., & Furnham, A. (1999). Extraversion: The Unloved variable in applied linguistic. Research Language Learning, 49, 509–544. <https://doi:10.1111/0023-8333.00098>.
5. Durosaro, I., 2014. Relationship between introversion-extroversion and academic achievement among secondary school students in Oyo State.
6. M. Arif Rahman Hakim, Experienced Efl Teachers' Challenges and Strategies in Teaching Speaking for Introvert Students // European Journal of Social Sciences, ISSN 1450-2267 Vol. 48 No 4 August, 2015, pp.437-446, <http://www.europeanjournalofsocialsciences.com/>
7. Muza, S.H., Sagir Muhammad, H. S. Aliero, Extroversion, Introversion and Introversion and student's academic performance of senior secondary schools in Jega local government area of Kebbi state, Nigeria // International Journal of Advanced Academic Research, ISSN: 2488-9849 Vol. 6, Issue 4, April 2020, researchgate.net
8. D. Burruss, L.Kaenzig, Introversion: The often forgotten factor impacting the gifted // The Virginia Association for the Gifted Newsletter. 1999 Fall 21(1).
9. L. Martin, Tips for Teaching: The Brain Game Teaching Strategies for Introverted vs. Extroverted Students

Мақала редакцияға 31.10.23 түсті.

А.Бермаганбетова

Astana IT University, Астана, Қазақстан

ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ И РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ОБУЧЕНИЮ СТУДЕНТОВ-ИНТРОВЕРТОВ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ В СООТВЕТСТВИИ С ИХ ПОВЕДЕНЧЕСКИМИ ОСОБЕННОСТЯМИ

Аннотация. В настоящее время актуальным становится рассмотрение индивидуальных подходов к ним с учетом особенностей поведения обучающихся-интровертов в высших учебных заведениях в процессе обучения. Потому что им присущи такие черты, как застенчивость, замкнутость, особенно они чувствуют себя беспокойными, когда им приходится выступать перед аудиторией, отвечать на вопросы устно, участвовать в групповых проектах. В конечном итоге, из-за того, что они не проявляют активности и не дают обратной связи во время урока, преподавателям трудно определить, насколько хорошо интровертные студенты понимают эту тему. Поэтому в вузе следует уделять внимание особенностям поведения студентов-интровертов. Вопросы исследования: определяется

применение индивидуального подхода в обучении студентов интровертов. Кроме того исходя из контент-анализа работ западных исследователей, будут предоставлены эффективные методы и рекомендации по обучению студентов-интровертов.

Ключевые слова: интроверт, высшее учебное заведение (ВУЗ), поведение, процесс обучения.

A.Bermaganbetova

Astana IT University, Astana, Kazakhstan

EFFECTIVE METHODS AND RECOMMENDATIONS FOR TEACHING INTROVERTED STUDENTS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN ACCORDANCE WITH THEIR BEHAVIORAL CHARACTERISTICS

Abstract. Currently, it is becoming relevant to consider individual approaches to them, taking into account the peculiarities of the behavior of introverted students in higher educational institutions in the learning process. Because they have such traits as shyness, shyness and isolation, they especially feel restless when they have to speak to an audience, answer questions verbally or participate in group projects. Ultimately, due to the fact that they are not active and do not give feedback during the lesson, it is difficult for teachers to determine how well introverted students understand this topic. Therefore, the university should pay attention to the peculiarities of the behavior of introverted students. Research questions: the application of an individual approach in teaching introverted students is determined. Based on the content analysis of the works of Western researchers, effective methods and recommendations for teaching introverted students will be provided.

Keywords: introvert, university, behavior, learning process.

Reference

1. E.Gleason, The Experience of Introverted Students on a Residential College Campus // Pillars at Taylor University, 2016. <https://pillars.taylor.edu/mahe>
2. Dewaele, J.M., & Furnham, A. (1999). Extraversion: The Unloved variable in applied linguistic. Research Language Learning, 49, 509–544. <https://doi:10.1111/0023-8333.00098>.
3. Durosaro, I., 2014. Relationship between introversion-extroversion and academic achievement among secondary school students in Oyo State.
4. M. Arif Rahman Hakim, Experienced Efl Teachers' Challenges and Strategies in Teaching Speaking for Introvert Students // European Journal of Social Sciences, ISSN 1450-2267 Vol. 48 No 4 August, 2015, pp.437-446, <http://www.europeanjournalofsocialsciences.com/>
5. Muza, S.H., Sagir Muhammad, H. S. Aliero, Extroversion, Introversion and Introversion and student's academic performance of senior secondary schools in Jega local government area of Kebbi state, Nigeria // International Journal of Advanced Academic Research, ISSN: 2488-9849 Vol. 6, Issue 4, April 2020, [researchgate.net](https://www.researchgate.net)
6. D. Burruss, L.Kaenzig, Introversion: The often forgotten factor impacting the gifted // The Virginia Association for the Gifted Newsletter. 1999 Fall 21(1).
7. L. Martin, Tips for Teaching: The Brain Game Teaching Strategies for Introverted vs. Extroverted Students
8. M. Condon, L. Ruth-Sahd, Responding to introverted and shy students: Best practice guidelines for educators and advisors // Open Journal of Nursing, 2013, 3, 503-515, <http://dx.doi.org/10.4236/ojn.2013.37069>